

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I INTERPETACIÓ

GRAU D'ESTUDIS D'ÀSIA ORIENTAL

TREBALL DE FI DE GRAU
Curs 2015-2016

Feminisme al Japó
El pensament feminista al Japó i els moviments de dones des del
segle XIX fins a l'actualitat

Marta Bonet Bigatà
1306330

TUTORA
AMELIA SÁIZ LÓPEZ

Barcelona, Juny de 2016

Universitat Autònoma
de Barcelona

Pàgina de crèdits

Dades del TFG

Títol: Feminisme al Japó. El pensament feminista al Japó i els moviments de dones des del segle XIX fins a l'actualitat.

Feminismo en Japón. El pensamiento feminista en Japón y los movimientos de mujeres desde el siglo XIX hasta la actualidad.

Feminism in Japan. Feminist thought in Japan and women's movements from the 19th Century to the present.

Autora: Marta Bonet Bigatà

Tutora: Amelia Sáiz López

Centre: Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Traducció i Interpretació

Estudis: Grau d'Estudis de l'Àsia Oriental

Curs acadèmic: 2015-2016

Paraules clau

Feminisme, Japó, dones, història, moviments socials, activisme.

Feminismo, Japón, mujeres, historia, movimientos sociales, activismo.

Feminism, Japan, women, history, social movements, activism.

Resum del TFG

El pensament feminista va sorgir al Japó a finals del segle XIX, influenciat en gran part per Occident. En aquest treball repassem la història del pensament feminista japonès des dels seus inicis fins a l'actualitat, presentant les diferents corrents, les figures més importants i la seva influència en la societat. També introduïm els moviments femenins i els grups de dones que hi ha hagut al llarg del temps, i la seva relació amb el pensament feminista.

El pensamiento feminista surgió en Japón a finales del siglo XIX, influenciado en gran medida por Occidente. En este trabajo repasamos la historia del pensamiento feminista japonés, desde sus inicios hasta la actualidad, presentando las diferentes corrientes, las figuras más importantes y su influencia en la sociedad. Asimismo introducimos los movimientos femeninos y los grupos de mujeres que ha habido a lo largo del tiempo, y su relación con el pensamiento feminista.

The feminist thought appeared in Japan at the end of the 19th Century, influenced by the West. In this paper we examine the history of Japanese feminist thought, from its beginning to the present, presenting the different types of feminism, its leading figures and its influence on society. We introduce as well the women's movements and groups throughout history, and their relation with feminist thought.

Avís legal

© Marta Bonet Bigatà, Barcelona, 2016. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

Aviso legal

© Marta Bonet Bigatà, Barcelona, 2016. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

Legal notice

© Marta Bonet Bigatà, Barcelona, 2016. All rights reserved.

None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcast and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

Contingut

1. Introducció	4
2. Modernitat i pensament Feminista al Japó	5
3. Moviments de dones al segle XX.....	7
3.1. Les pioneres del moviment feminista japonès.....	7
3.2. Primera meitat del segle XX.....	9
3.3. Segona meitat del segle XX: moviments de dones de post-guerra i el feminisme de la Segona Onada.....	15
4. Nou feminisme al Japó? Activisme feminista a l'actualitat.....	19
4.1. Context.....	19
4.2. Tipologia de les organitzacions femenines.....	20
5. Conclusions	24
Bibliografia	26

1. Introducció

El feminisme es defineix com un sistema de pensament i una pràctica política que busca la igualtat de drets i deures entre homes i dones. Sorgeix a partir de que les dones prenen consciència de les discriminacions que pateixen com a col·lectiu i decideixen prendre part en un moviment social que té com a objectiu canviar la societat des de l'arrel per tal d'eliminar aquestes diferències (Varela, 2008: 16). El feminisme és un sistema de pensament que, com veurem, no és homogeni, i que es tradueix en múltiples formats de moviments de dones, que són definits com “una part dels moviments socials en què la definició, el contingut, el lideratge, el desenvolupament o els assumptes són específics de les dones i de la seva identitat de gènere” (Eto, 2008: 118).

Mentre el feminisme occidental ha estat estudiat molt detingudament, aquest treball pretén repassar la història del feminisme japonès a fons per tal de poder descobrir quines són les seves particularitats. Ens preguntem en aquest treball si actualment el feminisme al Japó és un moviment amb la força que tenia, i com s'han desenvolupat els moviments de dones en els darrers anys. Per tal de respondre aquesta pregunta, anirem contextualitzant al llarg del treball el pensament feminista dins del marc sociocultural de cada època, doncs els moviments feministes són una reacció directa als esdeveniments socials. Veurem que el feminisme d'abans de la guerra i el de postguerra no són el mateix, que les motivacions i les tipologies d'associacionisme varien al llarg de cada dècada. Per començar, parlarem del context històric i la situació de les dones a finals del segle XIX, marcada pel rol de mare i esposa molt arrelat, per descobrir quines van ser les causes que al Japó es desenvolupés un pensament feminista tan rellevant. Farem un repàs històric al moviment feminista japonès de finals del segle XIX i principis del segle XX, tot observant la relació de l'inici de la modernitat amb l'aparició del pensament feminista, que buscava arreu l'alliberament de la dona, així com les seves influències i les seves representants principals. Posteriorment, veurem la influència que l'estat totalitari i la guerra van exercir en la forma dels grups de dones i en les seves reivindicacions, que van anar en declivi, i seguirem amb la història del moviment a finals del segle XX, una època marcada per la desmilitarització i la recuperació econòmica, en què el feminisme va tornar a tenir un pes important en la societat. Finalment, observarem què ha passat amb els moviments feministes al Japó després de l'anomenat Feminisme de la Segona Onada i la certa implantació de

feminisme estatal, tot analitzant el funcionament, les activitats i les reivindicacions dels grups femenins – feministes o no – que s’han anat formant en les darreres dècades.

2. Modernitat i pensament Feminista al Japó

La introducció del pensament Feminista al Japó va ser donat per una sèrie de conjuntures històriques que van començar amb l’obertura forçada del país a partir del Tractat de Kanagawa imposat pels nord-americans l’any 1854, seguit d’altres tractats desiguals que van comportar la pobresa i el descontentament de les bases socials japoneses vers el shogunat. Per solucionar aquest clima de crispació, el 1868 es va proclamar la Restauració Meiji, que, amb la figura de l’Emperador Meiji al capdavant, juntament amb l’aristocràcia i els samurais de Satsuma i Chôshû, va abolir el shogunat. Aquest canvi de govern va venir acompanyat d’un canvi en la societat i el paper que hi jugaven els seus membres. La unitat familiar (家 *ie*) va esdevenir el pilar estructural de la societat i unitat bàsica de l’Estat, i atorgava al cap de família el paper més important dins d’aquesta, seguit pels seus familiars, els seus fills, i en últim lloc, la seva dona. Això suposa un gran canvi respecte la disposició de la família en el període Edo, en què la dona ocupava la segona posició, també darrere el patriarca. La dona de l’era Meiji era una dona aliena a la seva pròpia casa, les seves úniques funcions eren la procreació i les tasques de la llar. Això es va fer palès en el Codi Civil de 1898, que posava per escrit i normativitzava l’estructura patriarcal que servia per controlar socialment la dona i li adjudicava la condició d’incapacitada, juntament amb els fills infants. Aquesta condició la feia ser depenent i protegida del marit o dels pares, i li treia tots els drets civils, socials i polítics (Saito, 2006: 70-72). La que es considera família tradicional japonesa, *ie*, patriarcal i patrilineal, havia estat un model seguit només per les famílies *samurai*, que amb la primera llei sobre la família promulgada el 1919, es va establir com la norma arreu del país i en totes les classes socials. Aquesta llei també va fer més difícil el divorci si qui el demanava era la dona; l’home, en canvi, aconseguia divorciar-se de la seva esposa només entregant-li un paper amb tres línies escrites on li demanava que marxés (Ueno, 1987: 78). Altres restriccions de drets que van patir les dones amb Meiji van ser la pèrdua del seu cognom en detriment del de l’home en el matrimoni, i l’enduriment de les penes a dones adúlteres. En tenir restringits els drets civils per no ser considerada legalment ciutadana, la Llei d’Associacions i Reunions de 1890 i la Llei

Policia d'Ordre Civil de 1900, que restringien el dret de reunió i associació, prohibien explícitament a les dones “l'exercici de les activitats polítiques, la possibilitat de participar en les reunions, afiliar-se a partits, o fundar-los” (Saito, 2006: 74). Pel que fa a l'educació, el 1872 es va instaurar l'educació primària obligatòria tant per nens com per nenes, però els pares havien d'assumir les despeses d'educació dels seus fills, cosa que va impedir a la majoria de nenes de classes baixes assistir a l'escola: pocs anys després, només el 21% d'alumnes eren nenes, molt per sota del 50% de nens, i no es va arribar al 50% de nenes escolaritzades fins l'any 1897. Així mateix, les assignatures ofertes no eren les mateixes per a nens que per a nenes, essent aquestes últimes educades en matèries enfocades a la cura de la llar (Yamaguchi, 2011: 41). L'educació de les nenes ajudava a perpetuar l'ideal promogut pel Govern per a les dones de classe mitjana-alta, “bona esposa i mare sàvia”, pel qual havien de proporcionar descendència al país i transmetre els valors japonesos a les noves generacions. Les dones de classe baixa, en canvi, estaven més exemptes d'aquesta càrrega, doncs era més important que es dediquessin a produir per incrementar la riquesa del país (Patessio, 2006: 162).

L'obertura del país va portar, juntament amb una ràpida industrialització, la modernització i occidentalització del Japó. Barrejant-se amb les nocions pròpies de l'era Tokugawa, i alhora rebutjant-les, van aparèixer noves idees i teories de pensament importades d'Occident, que es traduïren en neologismes com *kenri* (権利 drets), *joken* (女権 drets de les dones), *danjo byôdô* (男女平等 igualtat entre homes i dones) o *danjo dôken* (男女同権 igualtat de drets entre homes i dones) (Molony, 2000: 641). Degut a l'estructura social patriarcal, que atorgava participació política exclusivament als homes, i l'accés restringit de les dones a l'educació universitària, les primeres figures que van mostrar un pensament més igualitari van ser homes intel·lectuals d'ideologia liberal. Aquests pensadors consideraven que la modernització del país era impossible si no s'assolia una certa igualtat entre homes i dones. Alguns consideraven que el que legitimava les dones a aconseguir certs drets era l'educació; una educació que les preparava no tant per a la vida política, sinó per a ser millor mares i esposes que inculquessin nous valors a la família dins la societat civil (Molony, 2000: 644). Un dels pensadors més rellevants va ser Fukuzawa Yukichi (1834-1901), que es va qüestionar el Confucianisme, el Govern autoritari i l'educació tradicional, que per a les dones girava al voltant de la guia de conducta per a dones de l'època Edo *Onna Daigaku* (女大学 educació femenina), que promulgava que “el deure de la dona és l'obediència, dient que

la dona té tres vies de subordinació: ha d'obeir el seu pare de jove, obeir el seu marit després de casar-se, i obeir el fill més gran després de la mort del seu marit” (Horimoto, 1999: 16). Fukuzawa va defensar el dret a una educació moderna per a la dona i el seu dret a heretar propietats en el seu assaig *Shin Onna Daigaku* (新女大学 Nova educació femenina) de 1889. La institució del matrimoni també va ser criticada pel pensador Mori Arinori (1847-1889), en què comparava la relació entre marit i esposa amb la d'amo i esclava, i defensava la capacitat de contraure matrimoni entre dues persones lliures i independents, sense que els pares escollissin les parelles dels seus fills. Ell mateix va contraure matrimoni civil amb la seva parella Hirose Tsune, prometent no vendre els seus béns comuns. Un altre nom important va ser Ueki Emori (1857-1892), que va fomentar les activitats de les dones a l'espai públic. No obstant, en la seva vida real, no posaven en pràctica les idees que predicaven: Fukuzawa, per exemple, estava en conta de l'educació superior de la dona; Mori va dissoldre el seu matrimoni al·legant que la seva esposa era una dona japonesa sense educació; i Ueki consumia treballadores sexuals mentre predicava les virtuts de l'emancipació femenina (Saito, 2006: 82-86).

Tal i com assenyala Saito, el cristianisme protestant que va sorgir al país a partir dels missioners occidentals també va jugar un paper molt important en l'avenç dels drets i l'educació de les dones. La moralitat cristiana va incidir en la necessitat de respectar la dona com a persona igual, i a rebutjar la prostitució i la poligàmia masculina que permetia als homes tenir concubines. Alhora, van ser responsables de l'establiment d'escoles femenines.

3. Moviments de dones al segle XX

3.1. Les pioneres del moviment feminista japonès

El rol de “bona esposa, mare sàvia” no és un que totes les dones estiguessin disposades a assumir voluntàriament. Per aquest motiu van començar a sorgir dones que es replantejaven la seva situació i la seva funció dins la societat japonesa. L'any 1890, un any després que la Constitució Imperial decretés la prohibició a les dones de participar a la vida política i assistir a les sessions de la Dieta, un grup de vint-i-una dones van signar una petició de rebuig. Aquestes dones van iniciar el camí cap a un moviment feminista de dones burgeses japoneses. La classe social era un factor que determinava la vida de les dones d'aquella època i les seves relacions personals, cosa

que va propiciar el fet que els primers moviments de dones en l'esfera pública estiguessin formats per dones de classes socials elevades, amb educació, que lluitaven pels seus interessos com a dones de determinada posició social, sense tenir consciència de l'opressió de gènere que patien les dones obreres (Patessio, 2006: 164-166).

D'entre aquestes dones destaca Kishida Toshiko (1863-1901), pionera del moviment feminista al Japó. La seva importància rau en ser la primera dona japonesa que escrigué un article feminista al Japó, titulat "Missatge a les meves camarades i germanes", en què predicava la igualtat entre sexes i criticava la superioritat de l'home davant la submissió de la dona japonesa. El seu centre d'interès sempre van ser els assumptes que preocupaven les dones de classe mitjana i alta. Malgrat la seva importància com a oradora i la influència que va exercir sobre dones d'arreu del país, mai va promoure l'agrupament de dones, sinó que va actuar de manera individual (Saito, 2006: 87-89). Una de les dones que va rebre gran influència de Kishida fou Fukuda Hideko (1865-1927), d'ideologia totalment oposada a l'anterior. La seva classe social no privilegiada i una relació amorosa amb Sakai Toshihiko, un dels primers socialistes japonesos, la van dur a interessar-se pel socialisme. El 1903, Sakai i els seus companys van fundar la Societat dels Comuns, una associació socialista que tenia com a objectiu la igualtat entre sexes. Quan aquesta es va dissoldre, Fukuda va fundar una revista de temàtica socialista i feminista, anomenada "Dones al món" (*Sekai Fujin*), de gran importància per a la lluita per l'emancipació femenina dins un moviment que, des del punt de vista masculí, considerava que aquesta anava inclosa en la lluita de classes, sense distingir-les (Saito, 2006: 92-94).

Les cristianes de la Unió Femenina de Dones de la Temperança de Tòquio (日本キリスト教婦人強風会 *Nihon Kirisutokyō Fujin Kyōfūkai*) van ser també impulsores del moviment emancipador de les dones, des del punt de vista religiós. La seva era una ideologia de caire nacionalista, influenciada per les missioneres cristianes arribades d'occident a la dècada de 1870. Advocaven per la regulació de la família com a base de l'estabilitat estatal (Patessio, 2006: 174). Estaven en contra del que consideraven males costums, com eren el concubinatge, la prostitució, l'alcohol i el tabac, entre d'altres. Defensaven que "un canvi en la posició de les dones a la llar era el primer pas cap a un canvi social i polític més general" i "van invalidar la separació entre l'esfera moral (privada) i la política (pública), van donar a les dones un rol públic important, i van fer públic l'espai privat per excel·lència, que és la llar" (Patessio, 2006: 171). Encara que

no definien la seva ideologia com a “feminista”, la seva lluita, que tenia base en la moralitat cristiana, tenia com a objectiu aconseguir equiparar els drets i els deures de les dones i els homes. Més endavant van començar a interessar-se per altres qüestions que afectaven les dones, de les que destaca el moviment sufragista (Saito, 2006: 99).

3.2. Primera meitat del segle XX

Entre les dècades de 1910 i 1920, després de la Primera Guerra Mundial, el Govern japonès va veure necessari democratitzar-se per tal d’assemblar-se a les nacions democràtiques que estaven sorgint a Occident. D’aquesta manera, el Govern es va tornar més permissiu amb els moviments socials com els que demanaven sufragi universal masculí o els de treballadors. Enmig d’aquesta agitació, algunes dones van començar a organitzar-se per exigir les seves pròpies demandes (Yasutake, 2009: 15). Tal i com va passar a Occident, al Japó es van donar dues grans corrents de pensament feminista a principis del segle XX: el feminisme burgès i el feminisme obrer, que, malgrat les seves diferències ideològiques, tenien com a objectiu aconseguir drets per a les dones.

El primer moviment de dones burgeses es va agrupar sota *Seitô* (青鞜), l’Associació dels Mitjons Blaus – fent referència al color dels mitjons que duïen les feministes angleses de l’època –, que va ser la primera associació literària formada exclusivament per dones i dirigida a un públic femení. Va ser fundada el 1911 per Hiratsuka Raichô, entre d’altres. Aquesta autora i pensadora japonesa va ser una de les persones més influents del feminisme burgès, i una de les seves figures més representatives. L’Associació expressava els seus ideals a través de la publicació *Seitô*, al primer número de la qual Raichô, que tenia gran influència del pensament occidental, va escriure un manifest sobre la dona de l’època, anomenat “Abans, la dona era el sol”¹.

“En l’edat primitiva, la dona era com el sol, una persona veritable. Avui en dia, som com la lluna, que té el rostre pàl·lid com un malalt que no pot sostenir la vida per si mateix ni il·luminar sense llum aliena... Per això, ara hem de recuperar el nostre sol perdut. Descobrir el nostre sol amagat, el geni amagat, és un crit interminable que es dirigeix al nostre interior, un

¹ Títol original en japonès: 元始、女性は太陽であった *Genshi, josei wa taiyou de atta*.

desig inesgotable, últim i únic instint de la persona.”

(Saito, 2006: 133)

Les intel·lectuals de *Seitô* rebutjaven en els seus escrits el model tradicional de relacions conjugals que rebaixaven la dona a un objecte sense independència. Els temes amorosos i sentimentals eren molt recurrents en la publicació, doncs interessaven a un gran nombre de dones de l'època. Van crear un nou arquetip de dona japonesa, la “Dona Nova” (新しい女 *atarashii onna*), independent i moderna. Lowy descriu la Dona Nova com un “símbol del modern, d'Occident, i del canvi [...], de la destrucció de la manera de fer japonesa, del sistema familiar i de l'ètica confuciana” (Lowy, 2007: 130). Raichô va plasmar aquest nou concepte en un escrit de 1913²:

“La dona nova no es conforma amb la vida de les dones anteriors, que van ser tractades per l'ego dels homes com imbècils, esclaves i trossos de carn. Per això, desitgen destruir la moralitat tradicional i les lleis creades exclusivament pel benefici dels homes.”

(Saito, 2006: 136)

El 1916, cinc anys després de la seva fundació, l'Associació dels Mitjons Blaus, massa idealista per l'època, va dissoldre's degut a problemes financers i pressions governamentals (Lowy, 2007: 10). No obstant, Raichô i altres pensadores com Ichikawa Fusae i Oku Mumeo no es van rendir en el seu objectiu d'unir les dones burgeses intel·lectuals d'ideologia feminista, i el 1919 van fundar l'Associació de les Dones Noves, (新婦人協会 *Shinfujin Kyôkai*). La creació d'aquest grup va acompanyar l'evolució personal de Raichô, que va començar a veure la importància de passar de l'individualisme a l'organització i unió de les dones per tal d'assolir la seva emancipació. En aquells moments, hi havia la doble noció de l'Estat com una entitat fixa constituïda per individus i que alhora tenia el deure de protegir classes d'individus davant l'explotació; per aquest motiu, Raichô i l'Associació consideraven imprescindible la identificació de les dones com a “classe” (Molony, 2010: 645). Els principis de l'Associació eren quatre: “1) Reclamar la igualtat d'oportunitats entre els dos sexes amb la finalitat de desplegar les capacitats femenines; 2) Basant-se en la igualtat entre sexes, reconèixer la diferència i reclamar col·laboració masculina; 3) Aclarir la funció social de la família; 4) Protegir els drets de les dones, mares i fills,

² L'article s'anomena “Dona Nova”, en japonès original: 新しい女 *Atarashii Onna*

augmentar els beneficis i eliminar els obstacles” (Saito, 2006, 138). La importància que tenia la maternitat per a l’Associació, i sobretot per a Raichô, va ser molt criticada per altres pensadores com Yamakawa Kikue o Yosano Akiko, que rebutjaven la maternitat com a única qualitat de la dona. Raichô, influenciada per les idees de la feminista sueca Ellen Key, considerava que l’Estat havia de participar econòmicament en la cria dels fills, doncs creia que era responsabilitat de la dona deixar de treballar i romandre a la llar per tenir-ne cura (Saito, 2006: 137-141). La ideologia del feminisme burgès, doncs, encara que buscava l’emancipació de la dona, no s’allunyava massa de la concepció de la “bona esposa i mare sàvia”, que, si per una banda volia que la dona no hagués de dependre del marit, defensava la seva importància com a mare. L’Associació de les Dones Noves, al contrari que *Seitô*, no es va limitar a transmetre noves idees, sinó que es va mobilitzar per aconseguir canvis reals en la societat. La seva primera demanda va ser la revisió de l’article 5 de la Llei Policial d’Ordre Civil, que prohibia a les dones participar activament en la política. Anys abans, entre 1905 i 1909, algunes socialistes ja havien demanat una revisió d’aquesta llei. Es van recollir més de dues mil signatures i la petició es va presentar a la Dieta el 7 de febrer de 1920, on va ser aprovada, però no va ser rebutjada a la Cambra dels Parells (Saito, 2006: 142). Ichikawa Fusae defensava que “la revisió de la Llei Policial ajudaria les dones a esdevenir millors esposes i mares més sàvies”, doncs “una mare amb consciència política estava millor informada, i per tant, era capaç de criar millors fills” (Molony, 2010: 646-647). En aquells moments, hi havia dues opinions entre els pensadors: un sector creia que el fet de ser mares hauria de garantir certs drets a les dones, mentre que un altre defensava que totes les dones haurien de tenir drets, sense que ser mare fos condició indispensable. En aquest aspecte, Raichô, defensora del “principi dels drets de les mares”, i Ichikawa contrastaven. Aquesta última defensava el “principi dels drets de les dones”, sense rebutjar el suport estatal a les mares, i creia que “l’apoderament polític de la dona només s’assoliria a partir de reconèixer la igualtat entre homes i dones” (Molony, 2010: 652). Una altra acció que va dur a terme l’Associació va ser demanar una protecció perquè les dones no s’haguessin de casar amb homes amb malalties de transmissió sexual, i l’assistència a dones que haguessin estat infectades pels seus marits (Molony, 2010: 646). En relació a aquest fet, es va demanar una reforma de la Llei de Divorci, perquè la dona pogués divorciar-se si el seu marit tenia alguna malaltia de transmissió sexual. En aquell moment, la primera Llei de família, del 1919, va fer el divorci més difícil, per evitar l’antiga taxa alta de divorcis, degut a que l’home podia abandonar la dona a la seva

voluntat, només amb una carta de tres línies on li demanava que marxés. El divorci estava estigmatitzat pel discurs de l'*Onna daigaku*, que deia que la dona virtuosa era aquella que no es casava amb més d'un home en tota la seva vida. Aquesta llei va instaurar el sistema *ie*, patriarcal i patrilineal, en tot el territori nacional (Ueno, 1987: 78). El 1922 l'Associació de les Dones Noves es va dissoldre degut a conflictes interns.

Paral·lelament, estava sorgint al Japó, així com a la resta de països occidentals, un nou discurs feminista de base obrera. Les figures més representatives d'aquesta ideologia van ser l'anarquista Kanno Sugako i la socialista Yamakawa Kikue.

Kanno Sugako (1881-1911) va ser una important activista anarquista, que considerava que el sistema imperial i la figura de l'Emperador eren el mal principal de la societat japonesa. Juntament amb el seu marit Kôtoke Shûsui, i altres anarquistes, va participar en un intent d'atemptat contra la vida de l'Emperador, acció per la qual va ser detinguda i executada el 25 de gener de 1911 (Saito, 2006: 154-155).

La socialista Yamakawa Kikue (1890-1980) va ser la dona més influent d'un feminisme que superava el marc teòric i es feia visible a través d'accions i mobilitzacions a peu de carrer. Compartia la seva ideologia marxista i socialista amb el seu marit, Yamakawa Hitoshi, però la seva participació política era desigual, en tant que les dones tenien prohibit per llei prendre part en partits polítics. Així doncs, quan es va fundar la Federació Socialista Japonesa, (日本社会主義同盟 *Nihon Shakaishugi Doumei*), l'any 1920, ella i la resta de dones socialistes no en van poder formar part, havent de buscar alternatives per poder seguir amb la seva lluita política. D'aquesta manera va néixer l'any 1921 la Societat de l'Ona Roja (赤瀾会 *Sekirankai*), un grup no polític integrat exclusivament per dones socialistes, que condicionava l'alliberament de la dona a la lluita de classes (Saito, 2006: 155-156). En els seus escrits atacava directament el capitalisme i el patriarcat com a causes de la opressió de la dona obrera, qui patia una situació de doble esclavitud, en ésser dependent tant del seu marit a la llar com del seu patró al lloc de treball³. Una cosa que tenia en comú amb el feminisme burgès era la demanda de protecció de les dones per part de l'Estat, amb la diferència que la seva ideologia socialista pretenia transformar aquest Estat en un sense capitalisme. El feminisme obrer japonès, tal com passava a Occident, havia d'enfrontar-se a la marginació de la seva lluita per part dels homes socialistes, com amb l'oposició

³ “El Manifest de la Societat de l'Ona Roja, escrit per Yamakawa el 1921, condemnà el capitalisme per “convertir les dones en esclaves a la llar i alhora oprimir-nos com a esclaves assalariades fora de la llar. Converteix a moltes de les nostres germanes en prostitutes”. (Molony, 2010: 653)

d'idees de les feministes burgeses (Molony, 2010: 654). La Gran Depressió de 1929 va ser un punt d'inflexió per a les obreres, que van començar a veure necessari mobilitzar-se a través de sindicats, vagues i organització de noves associacions, per tal de reclamar drets laborals i millorar la seva qualitat de vida, fent especial èmfasi en les qüestions que les afectaven com a gènere, com la igualtat salarial, la protecció de la maternitat i la infància, el control de la natalitat, entre altres. Aquestes qüestions anaven més enllà de l'àmbit laboral i es traslladaven al polític, sent dues de les seves lluites principals l'assoliment de la pau i el sufragi femení (Saito, 2006: 158-161).

En aquells moments, els objectius principals de les dones japoneses eren dos: el primer, aconseguir entrar a formar part de l'escenari polític de manera activa; i el segon, assolir la igualtat en drets amb els homes. Les experiències prèvies en l'associacionisme, com per exemple l'Associació de les Dones Noves, van fer possible que moltes dones d'arreu del país es reunissin en diferents grups i associacions que perseguïen aquests dos grans objectius. El moviment sufragista va guanyar pes a partir de l'any 1923, després del Gran Terratrèmol de Kantô del setembre, que va provocar nombroses pèrdues humanes i materials. Per tal de col·laborar en la reconstrucció del país i ajudar les víctimes, moltes dones es van associar de manera espontània en una quarantena d'associacions només a la regió de Tòquio. Al cap de poc, les líders d'aquestes associacions es van organitzar en l'Associació Femenina de Tòquio (東京連合婦人会 *Tokyo Rengô Fujinkai*). Un cop cobertes les necessitats més immediates d'atenció a les víctimes del terratrèmol, aquesta associació va centrar-se en diferents temàtiques que afectaven les dones: societat, treball, educació i govern (Molony, 2010: 655-656). Com que un dels temes principals era el dels drets polítics de les dones, el 13 de desembre de 1924, l'Associació Femenina de Tòquio i l'Associació Femenina del Sufragi (婦人参政同盟 *Fujin Sansei Dômei*) es van unificar en la Lliga per Aconseguir el Vot Femení (婦人参政権獲得期成同盟 *Fujin Sanseiken Kakutoku Kiseidômei*), amb figures com Ichikawa Fusae o Kubushiro Ochimi, membre de la Unió Femenina Cristiana de la Temprança. Va ser molt important per al moviment l'experiència que va obtenir Ichikawa durant la seva estada de dos anys als Estats Units, on va conèixer de primera mà sufragistes nord-americanes, que havien aconseguit el seu objectiu l'any 1920. El sufragisme japonès va dur a terme moltes accions i demandes polítiques, com la petició de reformes del Projecte de Llei del Sufragi Universal de l'any 1925, que només contemplava el dret de vot per a homes majors de 25 anys. Malgrat que alguns

diputats van donar-los suport, el març de 1925 es va aprovar la llei sense èxit per a les sufragistes (Saito, 2006: 146-147). Van haver d'esperar al final de la Segona Guerra Mundial, al desembre de l'any 1945, per assolir el dret de sufragi i d'ocupar càrrecs públics, gràcies a la reforma de la Llei Electoral i de la Constitució Japonesa, que prohibia la discriminació degut a sexe, religió, estatus social i origen familiar (Mackie, 2013: 67).

Durant el període de guerres, el feminisme va fer un important pas enrere, degut al caire feixista que va prendre el país a la dècada del 1930. Des del 1901 existia una associació elitista de dones patriotes, relacionades amb buròcrates i militars, l'Associació de Dones Patriotes, pertanyent al Ministeri d'Interior. El 1932 se'n va fundar una de nova, l'Associació Nacional de Defensa de les Dones del Gran Japó (大日本国防婦人会 *Dai Nihon Kokubô Fujin Kai*), com a resposta a l'Incident de Manxúria. L'objectiu d'aquestes associacions era donar suport als soldats i fer campanyes de recollida de donatius o acomiadar els que marxaven al front. El govern es va encarregar de dividir el treball dels ciutadans al servei de la guerra i la nació en funció del seu gènere. Després del 1931, i degut a aquesta divisió del treball en funció del gènere, moltes dones es van trobar soles, sovint amb la càrrega dels seus fills, per haver perdut el marit a la guerra, o tenir els homes de la seva família lluitant. Els casos de suïcidis de mares i fills va significar una senyal d'alerta que es va manifestar en la demanda de protecció estatal i de control de natalitat a través de l'Aliança per la Promoció de l'Acta per la Protecció de Mares i Fills (母性保護法制定促進婦人連盟 *Bosei Hogo Hô Seitei Sokushin Fujin Renmei*), fundada el setembre de 1934 per liberals i socialistes, i encapçalada per una antiga integrant de *Seitô*, Yamada Waka. El 31 de març de 1937 es van aprovar l'Acta de Protecció de Mares i Fills i l'Acta d'Assistència Militar, que garantien protecció i ajuda estatal a les mares vídues o abandonades, i a les famílies dels soldats morts o ferits a la guerra (Mackie, 2003: 103-105). A partir de l'esclat de la Guerra Sino-japonesa, el 1937, els moviments feministes es van veure afectats negativament per una mobilització nacional total; si volien seguir actuant, havien de passar-se a les organitzacions estatals, ja que fent-ho pel seu compte corrien el risc de ser detingudes. El setembre d'aquell any es va crear la Lliga d'Associacions Femenines del Gran Japó (日本婦人団体連盟 *Nihon Fujin Dantai Renmei*), liderada per Gauntlett Tsuneko, de la Unió de Dones Cristianes de la Temprança, i amb

Ichikawa Fusae, malgrat la seva anterior postura pacifista⁴, com a secretària. Van canviar la lluita sufragista per qüestions més quotidianes, com la promoció de l'austeritat econòmica (Mackie, 2003: 107). En aquell moment va augmentar el nombre de dones contractades per organismes governamentals. La lluita feminista no va desaparèixer del tot, però va canviar radicalment les seves formes: el 1939, Ichikawa va fundar el Centre d'Investigacions sobre Problemes Femenins (婦人問題研究所 *Fujin Mondai Kenkyûsho*), al que es va integrar la Lliga de Dones Sufragistes, que tenia com a objectiu “solucionar els problemes quotidians des de la perspectiva del feminisme social” (Saito, 2006: 153).

3.3. Segona meitat del segle XX: moviments de dones de post-guerra i el feminisme de la Segona Onada

A partir de l'ocupació nord-americana del Japó en finalitzar la Segona Guerra Mundial, del 1945 al 1952, va iniciar-se també una nova etapa per al feminisme i els moviments de dones. Els moviments feministes del període de postguerra es van caracteritzar per un apropament als problemes des de la perspectiva de la dona com a “mare”, un rol social molt específic, així com la naturalesa de les seves lluites. Es van centrar molt en assumptes com el pacifisme, el desarmament nuclear, problemes del consumisme o problemes ambientals, que poca relació tenen amb l'emancipació femenina (Mackie, 2013: 70). Es va passar, doncs, d'un feminisme que se centrava en l'obtenció de drets per a les dones i un canvi en el seu estatus, a un que buscava solucionar problemes generals de la societat, sense tenir tan en compte el factor de gènere.

En acabar la Segona Guerra Mundial, Ichikawa va formar un nou grup de dones, la Lliga de les Noves Dones Japoneses (新日本婦人同盟 *Shin Nihon Fujin Domei*), hereu del moviment sufragista de pre-guerra, que reclamava el sufragi universal femení. Tot i la seva influència, la causa principal de l'obtenció del vot femení és que el govern japonès va entendre que les forces d'ocupació tenien la intenció d'imposar el sufragi femení (Eto, 2008: 121). Tot i així, encara que les dones van obtenir el dret de vot l'any 1945 i, per tant, el dret a participar en l'esfera política, el cert és que l'àmbit públic seguia sent un espai dominat pel gènere masculí. Per tal de corregir aquesta desigualtat,

⁴ Per a Ichikawa va suposar un gran dilema participar en aquesta associació, com plasmà a la seva biografia: “comenzó la guerra. Ha llegado la hora de elegir mi camino: seguir luchando contra la guerra, ir a la cárcel y dejar todas las actividades políticas, o aceptar la realidad por ahora y colaborar con el gobierno”. Citat a Saito, 2006: 151.

un grup de dones, entre elles Yamakawa Kikue, van fundar el 1946 l'Associació de Dones Demòcrates (民主婦人協会 *Minshu Fujin Kyōkai*), que va arribar a sumar aproximadament 5000 membres. La seva funció principal era promoure la importància de formar consciència política entre les dones. La defensa de la pau també va ser un objectiu clau de la lluita feminista de la post-guerra immediata, sobretot als anys 50, amb l'esclat de la Guerra de Corea. La por a que el Japó es tornés a involucrar en conflictes bèl·lics va portar a Raichō a crear l'any 1953 la Federació de Grups de Dones Japoneses (日本婦人団体連合会 *Nihon Fujin Dantai Rengoukai*), una organització que agrupava grups de dones més minoritaris, i que va arribar a mobilitzar més de quatre milions de dones; el seu punt àlgid va ser durant les protestes per la revisió del Tractat de Seguretat entre els Estats Units i el Japó, l'any 1960.

A partir de la dècada del 1950, el canvi de model social, més fort econòmicament, va portar a una major educació de les dones. L'antic model de moviments de dones, liderat per dones elitistes de classe alta actives en l'època de preguerra, va començar a ser rebutjat per les noves generacions de feministes. Aquest desinterès es veu reflectit en la curta vida del Consell d'Associacions de Dones (婦人団体評定 *Fujin Dantai Hyōjō*), format per 44 grups de dones, del 1949 al 1950 (Eto, 2008: 122).

A partir de la dècada del 1960 van proliferar els moviments d'esquerres a les societats democràtiques Occidentals, i aquesta tendència va seguir al Japó, la Nova Esquerra. Sindicats, partits socialistes i comunistes, i estudiants es mobilitzaven arreu del país en protestes pacifistes contra el Tractat de Seguretat entre els Estats Units i el Japó (1960) o la guerra de Vietnam. No obstant, les dones es van trobar amb un problema que ja havien viscut a principis de segle dins les organitzacions comunistes i socialistes: la seva lluita es veia trepitjada i el seu rol era completament marginat pels seus companys de gènere masculí. Hi havia una gran contradicció entre les idees que aquests predicaven, basades en la igualtat i la llibertat, i el seu comportament vers les seves companyes, a les que tractaven d'acord amb el model patriarcal encara molt arrelat de la "bona esposa i mare sàvia". La resposta de les dones va ser en la línia educativa de generar consciència dels problemes de les dones com a gènere, i les mobilitzacions i manifestacions actives van ser una excepció, que més aviat allunyava les dones del moviment feminista (Eto, 2008: 124). Als anys 70 es va iniciar al Japó el feminisme de la Segona Onada, una mica més tard que a Occident. Aquest moviment

rebutjava la construcció del gènere en la societat japonesa i la seva divisió sexual del treball: mentre que l'home tenia garantit un treball en una empresa a llarg termini, amb salari basat en l'antiguitat, la dona no tenia aquesta continuïtat en el món laboral garantida, doncs es veia socialment forçada a abandonar el seu lloc de treball en quedar-se embarassada, per poder dedicar-se plenament a la criança dels seus fills; un cop finalitzats els anys de criança, només podia accedir a llocs de treball temporals i mal pagats (Ehara, 2000: 42). Va ser molt característic també del feminisme dels anys 70 l'interès per les múltiples discriminacions que patien certs sectors de la població japonesa, en funció d'ètnia, nacionalitat, gènere i classe social. Vera Mackie comenta que “era necessari reconèixer les similituds entre discriminació sexual i altres formes de discriminació. Les dones havien de reconèixer que eren tant opressores com oprimides alhora” (Mackie 1998: 601). Un dels primers grups que va discutir aquests temes va ser la Conferència de Dones Asiàtiques, l'agost de 1970. Va ser important també l'Associació de Dones Asiàtiques (*アジアの女達の会 Ajia no Onnatachi no Kai*) de 1977, les membres de la qual van reforçar aquesta idea de la dona japonesa no només com a oprimida, sinó com a opressora d'altres dones asiàtiques (Mackie, 1998: 600-602). Aquest interès pan-asiàtic que va prendre el feminisme japonès es va globalitzar-se després de la participació de grups feministes que, encara que minoritaris, anaven amb molta energia, a la Dècada de les Nacions Unides per a les Dones del 1975 (Lenz, 2003: 35). Això els va donar més experiència internacional, i va impulsar col·laboracions entre feministes de diferents regions asiàtiques i del món. És destacable que el feminisme japonès i el coreà unissin forces a finals dels anys 80 per reclamar compensacions per a les víctimes d'explotació sexual coreanes, les dones de confort, durant la invasió japonesa, malgrat que ha provocat moltes disputes entre els dos països⁵. Les japoneses van reconèixer el dolor per la injustícia infligida a les coreanes, i superant el fort nacionalisme, van teixir una important xarxa de sororitat.

L'any 1975 va sorgir l'Associació de Dones per l'Acció (*行動する女達の会 Kôdôsuru Onnatachi no Kai*), que barrejava la manera de fer del feminisme de la primera onada amb les nocions del feminisme radical de la segona, amb una estructura no jeràrquica dins la seva organització. Les seves accions es basaven en la pressió al govern per reclamar drets de les dones.

⁵ El 28 de desembre de 2015 el Japó va demanar disculpes públicament a Corea del Sud i va assignar una partida de fons públics de 8,3 milions de dòlars per ajudar les supervivents. Ambdues nacions van acordar deixar de banda les disputes que havia ocasionat aquest conflicte. (Manley, 2016: 10)

Després de la dècada de 1970 el feminisme radical japonès va començar a perdre força, i van començar a sorgir moviments a petita escala, característics a partir de la dècada de 1980, sovint de caràcter regional i amb pocs membres. La importància d'aquests grups no és tan la repercussió que poden tenir a nivell estatal, sinó el fet d'empoderar les dones que no veuen els seus problemes presos seriosament. Hi ha una sèrie d'assumptes que afecten directament la dona, com són la violència domèstica, les violacions, el matrimoni, la prostitució o el dret al propi cos, que només poden ser tractats per elles mateixes, en grup. És el que Eto anomena un "feminisme invisible". És en aquest moment que comencen a sorgir grups de dones – mares i esposes – que no s'identifiquen amb una ideologia feminista, però que lluiten per afers que afecten la societat en general, com el medi ambient, l'energia nuclear, o les cures de la gent gran. També es va començar a teoritzar el moviment feminista amb el sorgiment de figures dins l'acadèmia que li donaven veu. El 1981 el govern japonès va prendre part en la signatura del "Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women"⁶, pel què ja no podia seguir promovent la separació per gèneres dels rols dels individus dins la societat. L'any 1986 es va aprovar la Llei d'Igualtat d'Oportunitats en el Treball, en la que va tenir gran influència l'Associació de Dones per l'Acció. Malgrat ser un pas endavant, aquesta llei va ser bastant criticada per les feministes perquè no imposava sancions als empresaris que la violessin discriminant les dones als llocs de treball; a més, consideraven que faltava que inclogués alguna mena de protecció a la maternitat (Molony, 1995: 274). La dècada del 1980 va ser considerada l'era de les dones (女の時代 *onna no jidai*), ja que les condicions econòmiques i legislatives del país van permetre la inclusió de la dona al món laboral de manera satisfactòria, arribant a un 50 per cent. També va créixer la seva importància com a consumidores, i va augmentar el nombre de dones dedicades a la política, ja que rebien suport des de la lluita feminista (Kano, 2011: 47). L'explosió de la bombolla econòmica als 90, però, va tornar a empitjorar la situació per les dones. La necessitat de treballar llargues jornades per reflotar les empreses va fer que als empresaris no els sortís a compte contractar dones, les quals havien de compaginar la vida laboral amb el treball a la llar i la cura dels fills. Als anys 90, després de l'experiència de l'Associació de Dones per l'Acció, que es va dissoldre el 1996, les feministes ja havien vist que per assolir els seus objectius havien de lluitar des de dins del govern i fer les seves pròpies polítiques. Per

⁶ Adoptat el 1979 per l'Assemblea General de les Nacions Unides.

això, el 1997 es va crear la Fundació de Solidaritat de Dones (女性連帯基金 *Josei Rentai Kikin*), que fins al 2005 va estar donant suport a les dones que es presentaven a càrrecs polítics i les encoratjava a fer-ho (Eto, 2008: 126).

4. Nou feminisme al Japó? Activisme feminista a l'actualitat

4.1. Context

A partir de la dècada de 1990, l'estat ha promociat una mena de “feminisme estatal”, un terme que Mackie defineix com la relació entre les feministes i la burocràcia en el període de postguerra (Mackie 2013: 71). El govern va començar a promoure una societat igualitària pel què fa al gènere durant aquesta dècada. Va esdevenir un tema candent a partir del 1995, any en què es va realitzar la Quarta Conferència Mundial de Dones a Pequín, i que va posar sobre la taula la necessitat de teixir xarxes de solidaritat entre les dones, i alhora d'actuar des del govern per millorar les condicions de les dones. Més anteriorment, la Dècada Internacional de les Dones de les Nacions Unides (1975-1985) havia assentat les bases per a què el govern japonès comencés a preocupar-se pels drets de les dones. Hi havia ponts de diàleg entre el govern i les feministes organitzades sota el Grup Intermediari de l'Any Internacional de les Dones (国際婦人名連絡会 *Kokusai Fujinmei renrakukai*) fundat per Ichikawa el 1975. Va ser una època en què les dones anaven mostrant cada cop més interès de participar en la política per tal de canviar des de dins la legislació desigual (Kano, 2011: 46).

El 1999 es va aprovar la Llei Bàsica per una Societat Igualitària en Gènere (男女共同参画基本法 *Danjo Kyôdô Sankaku Kihon Hô*). És important la terminologia utilitzada en aquest cas, ja que *danjo kyôdô sankaku* faria referència a la “participació col·lectiva d'homes i dones”, i no pas a “igualtat” (平等 *byôdô*). Així doncs, encara que la intenció de la llei sigui la de promoure la igualtat, el govern ho fa des del punt de vista biològic de les diferències entre homes i dones, que els determinen les respectives capacitats. No obstant, durant la dècada dels 90 i principis dels 2000, es van incorporar noves lleis favorables a les dones. La Llei de Baixa per Maternitat de 1992, permetia a un dels dos progenitors un any de baixa parcialment pagat; la de 1997 sobre cures a la gent gran, garantia assegurances que cobriessin part dels seus costos; o la Llei

per la Prevenció de Violència Conjugal i de Protecció de les Víctimes, del 2001 (Kano, 2011: 43).

El govern va crear també el Consell d'Igualtat de Gènere, amb gran presència de feministes. Un dels assumptes que va tractar amb deteniment el consell va ser la necessitat d'eliminar els rols de gènere, introduint conceptes com la diferència entre el sexe biològic i la construcció social de gènere. Com hem vist, el govern basava les seves lleis en la diferenciació del paper de cada gènere dins la societat, i promovia les diferències a través de la divisió sexual del treball, o fins i tot del currículum acadèmic de les escoles. Alhora, el Consell va plantejar-se la necessitat d'eliminar aquesta construcció binària del gènere, que divideix entre home i dona, i no permet identitats sexuals o de gènere no heteronormatives (Kano, 2011: 48). Aquestes discussions, tan importants en el discurs del gènere, no eren preses seriosament per molt membres masculins del govern, que es van oposar a moltes propostes de les feministes, com per exemple la que es va fer el 1996 de revisió del Codi Civil per permetre a les dones conservar el ser cognom un cop casades. Hi va haver moltes reaccions anti-feministes en certs sectors conservadors del govern, que basaven els seus arguments en aquesta diferenciació biològica dels sexes.

4.2. Tipologia de les organitzacions femenines

Des del segle XIX, la implicació activa de les dones en la societat japonesa per posar solució a problemes que el afecten ha estat constant. La manera de fer i les problemàtiques a tractar han anat canviant dependent del context social, econòmic i polític de cada moment, de manera que el tarannà de la lluita també ha estat diferent, com hem vist en l'apartat anterior. En les darreres dècades, sobretot a partir dels anys 90, el moviment feminista japonès ha estat més fraccionat, més minoritari, i ha trencat amb la idea hegemònica dels “problemes de les dones pel fet de ser dones” que hi havia hagut, en certa manera, en el feminisme de pre-guerra – hem vist que en aquell moment també hi havia divisions en funció de classe social i ideologia política. Cap als anys 90, aquell feminisme ja de per si minoritari que tractava temes com la inclusió de la dona a la política i al món laboral i es qüestionava els rols de gènere imposats per la societat, va veure com els seus camps d'interès es veien ampliat, i no s'arribaven a cobrir tots els temes que consideraven importants. D'aquesta manera, van anar sorgint diversos grups, petits i locals, sovint lligats a una comunitat concreta, que articulaven dones amb unes preocupacions comunes. Així com la lluita feminista s'havia deshomogeneïtzat i

cada grup actuava pels seus interessos, aquests no eren comuns a tot el país: cal tenir en compte que, malgrat que al llarg del treball estem parlant d'un feminisme urbà, present sobretot a les grans ciutats de l'illa de Honshû, hi ha diferències socioculturals dins el mateix país que no estan tan analitzades. Parlem, per exemple, dels problemes que afecten les dones d'Okinawa o de Hokkaido, com podria ser la doble opressió que pateixen les dones de minories ètniques com l'ainu (Khor, 1999: 635). Quan s'analitzen els grups de dones del Japó, se'n troben diversos depenent de la tipologia de l'associació i de la temàtica sobre la que actua. Khor identifica diversos grups segons l'activitat que portin a terme: grups d'estudi i recerca, de discussió i informació, de serveis, de xarxes de suport, d'activisme, de publicacions i artístics. Aquests grups poden treballar temàtiques que afecten a les dones en concret, amb base feminista, o a la societat en general, com poden ser la salut, la sexualitat, la prostitució, l'assetjament sexual, l'ecologia, la pau, l'art, els estudis de gènere, el matrimoni i la família, els nens i l'escola, el treball o la política (Khor, 1999: 636).

També és molt comú que aquests grups de dones, en la gran majoria, no s'identifiquin sota un pensament feminista. Per això, es pot distingir entre moviments de dones feministes i moviments de dones no feministes, que poden arribar a entrar en discrepàncies degut a la seva ideologia de base. Al Japó actual, els grups de dones no feministes són els que tenen més pes a l'hora d'atreure dones activistes. Les seves motivacions venen donades pels problemes quotidians que tenen dins la societat com a esposes i mares – com podria ser la criança dels fills o la cura dels pares o els sogres –, i no tant per la opressió de gènere, classe o ètnia, que serien les motivacions dels grups de caire feminista (Eto, 2008: 132). La seva funció és molt important per a la millora de l'estat democràtic, ja que fan dels seus problemes personals com a mares una qüestió comunitària que traslladen a la política. El perfil de l'activista no feminista sol ser una dona de classe mitja i de mitjana edat, casada i amb fills, mestressa de casa que no treballa, o que fa una feina a temps parcial, i té el temps necessari per dedicar-se als moviments socials. El paper que la societat reserva a l'home, lligat a llargues jornades laborals a l'empresa, li fa molt més difícil poder participar en aquest tipus d'activisme. La manera d'actuar d'aquestes grups de dones es basa molt en les peticions formals als òrgans de govern, sovint fent ús dels contactes dels marits, i la pressió per aconseguir lleis favorables a les seves demandes. És precisament la maternitat el que les converteix en persones respectades, i alhora les empodera i legitima les seves peticions (Eto, 2008: 140). Destaquen moviments no feministes com els antinuclears, els pacifistes o els que

aborden problemes socials com la falta de recursos que proporciona l'estat per a la cura de persones grans i dependents. Aquestes dones reivindiquen la seva identitat política com a mestresses de casa (主婦 shufu) per sobre de qualsevol altra, malgrat que aquesta estigui estigmatitzada i infravalorada en la societat (LeBlanc, 1999: 28). Aquesta identitat està instrumentalitzada als interessos del govern i de les empreses (Holdgrün i Holtus, 2014: 4), que busquen benefici de la divisió sexual del treball, que fa que la dona romangui a casa fent la feina no remunerada de cures de les persones dependents, nens i gent gran, mentre que l'home suposa la major força del treball productiu. El rol maternal que perpetuen les dones d'aquest tipus d'associacions és sovint criticat des del feminisme, ja que és contrari a la seva idea de lluita i emancipació de la dona. També consideren que, per tal de canviar la política i fer-la realment favorable a les dones, és necessària una consciència feminista. No obstant, ja que comparteixen algunes lluites, a través del diàleg poden arribar a cooperar (Eto, 2008: 135). Les organitzacions feministes, encara que amb menys pes, existeixen al Japó. Un exemple serien les Tomorrow Girls Troop (明日少女隊 *Ashita Shōjo Tai*), un grup artístic feminista que es dedica a reivindicar a través de l'art i publicacions d'articles. Una de les seves accions més visibles va ser una petita manifestació a Tòquio el 28 de febrer de 2016, on portaven cartells amb consignes feministes⁷.

Més recentment, els moviments socials, que van tenir el seu punt àlgid en les dècades de 1960 i 1970, han tornat a ressorgir arran del triple desastre de l'11 de març del 2011. La necessitat de reconstruir ràpidament la zona devastada i la preocupació per les víctimes tan directes com indirectes, és a dir, afectades pels possibles efectes negatius de la radiació, ha mobilitzat grups de persones, sobretot de mares, d'arreu del país. El govern japonès sempre s'ha servit d'un discurs que posa en mans de les dones la funció constructora de l'Estat: si la família és la seva unitat constitutiva més important, el paper d'educació i cures necessari per sostenir-la, és sempre de la dona; per tant, l'estat instrumentalitza la figura de la mare per fer-la responsable de la prevenció de desastres i la protecció de la llar. Forma part del plantejament social del gènere femení la preocupació pels assumptes que afecten la família, i després del

⁷ Algunes d'aquestes consignes, que es poden trobar a la seva pàgina web, eren NO といえるワタシ (*No to ieru watashi*, "jo puc dir que NO"), そのままのワタシは価値がある (*sono mama no watashi wa kachi ga aru*, "tinc valor sent jo mateixa") i 自分のために生きるのはワガママじゃない (*jibun no tame ni ikiru no wa wagamama ja nai*, "viure per a mi mateixa no és egoista"). <http://tomorrowgirlstroop.com/>

desastre nuclear de Fukushima, el perill de la radiació és un assumpte d'interès nacional. Els pares, però sobretot les mares, estan preocupats per com pot afectar la radiació a la salut dels seus fills, i volen respostes del govern per instaurar lleis que garanteixin la protecció dels infants en l'àmbit escolar i en l'alimentació. Les dones són les que vetllen per la seguretat de la família, però ho han de fer de manera discreta, sense que es vegi massa, seguint unes normes de comportament implícites en la societat japonesa. No obstant, tenint en compte la gravetat de l'assumpte, que pot afectar de manera molt negativa la salut dels seus fills, algunes mares veuen necessària l'acció directa; pertanyen a dos grups que Holdgrün i Holtus anomenen “radicals” i “obertament preocupades”, en contrast a les “secretament preocupades” i les “no preocupades”. Les mares “radicals” i les “obertament preocupades” es distingeixen pel seu grau d'actuació davant el problema, sent les primeres molt actives en les manifestacions i accions visibles, mentre que les segones, actuen de manera més invisible, intentant arribar per altres mètodes a canviar les polítiques. Són aquestes dues categories les que han organitzat la lluita a través de la formació d'unes 300 associacions al llarg de tot el país, però sobretot concentrades als voltants de la zona de Tòquio. Aquestes organitzacions estan emparades sota la Xarxa Nacional de Pares per la Protecció dels Infants contra la Radiació (子供達を放射能から守る全国ネットワーク *Kodomotachi o hōshanō kara mamoru zenkoku nettowāku*). Aquests grups permeten que les mares trobin un lloc on relacionar-se amb altres mares també preocupades, i que, encara que els manqui formació en el tema, s'empoderin com a dones i reclamin el seu lloc en la política, encara que no sigui de manera directa. El que fa aquest moviment no feminista és que es basa en una construcció de gènere molt rígida i normativitzada. És el seu deure com a mares preocupar-se pel benestar dels seus fills, i aquesta lluita no és per elles, sinó per altres persones. Presentant-se a si mateixes com a “mares preocupades” eviten estigmatitzacions negatives de les seves accions, però alhora reforcen la idea de la dona dòcil i no implicada políticament. La seva línia d'acció és definida com a *hosoku, nagaku* (細く長く), és a dir, “petit, però llarg”: es dediquen incansablement a fer contactes amb polítics locals, explicant les conseqüències de la radiació, amb l'esperança d'anar influïnt a llarg termini (Holdgrün i Holtus, 2014: 22).

5. Conclusions

Al llarg de tot el treball s'ha anat fent un repàs a la història del feminisme japonès des de l'època Meiji fins a l'actualitat. El feminisme japonès de finals del segle XIX i del segle XX corre en paral·lel amb el feminisme present a les societats occidentals, del que rep nombroses influències. No obstant, el feminisme japonès té unes particularitats especials que fan que s'hagi d'analitzar fora dels paràmetres occidentals. La noció de la maternitat n'és l'exemple més clar, ja que el discurs japonès de la "bona esposa i mare sàvia" articula bona part dels discursos feministes japonesos de qualsevol ideologia, des dels seus inicis, ja sigui com a rebuig d'aquest concepte o com a reforç de la maternitat com a part intrínseca de la dona.

El feminisme actual al Japó, com hem vist, no és un moviment que tingui una força molt rellevant com a moviment social. La societat japonesa segueix sent patriarcal, amb la defensa de la família i de la diferenciació dels rols de gènere com a característiques molt importants. Per a les dones, és important mantenir el seu estatus com a mares i esposes, que es pot veure compromès i jutjat si desafien les normes socials. No obstant, algunes dones, aprofitant precisament que el rol de mares i mestresses de casa els obliga a preocupar-se pel benestar de les seves famílies, s'organitzen en petits grups comunitaris on poden discutir les coses que els preocupen amb altres dones que comparteixen les seves angoixes. Aquests grups, que acostumen a tractar assumptes d'interès general, no es defineixen com a feministes, ja que no adrecen directament les opressions de les dones pel fet de ser dones. Tendeixen, a més, a ser populars entre les dones ja que aquest tipus de lluita no està tan estigmatitzada com ho està la feminista, i els permet adreçar els seus problemes sense deixar de banda el rol maternal que els ve imposat socialment. El fet que no lluitin des d'un pensament feminista no resta vàlida a aquests moviments femenins, ja que gràcies a les seves accions han aconseguit canviar molts aspectes de la societat. Hi ha altres grups, però, que es dediquen a assumptes com la sexualitat, l'assetjament sexual, o les violències de gènere, entre d'altres, que sí que tenen una vessant feminista, encara que siguin menys atractius per la dona japonesa típica, mare de classe mitjana. També hi ha forces feministes importants que, en els darrers anys, fan pressió per tal de canviar la política des de dins, adreçant directament els assumptes que afecten les dones, i que sovint es veuen ignorades per la gran majoria d'homes parlamentaris.

Així doncs, veiem que el rol de mestressa de casa, mare i esposa, és alhora una identitat política instrumentalitzada tant per les mateixes dones que el representen com pel govern, que el promou i l'incentiva. Des de l'inici del pensament feminista al Japó, no es va donar un clar rebuig al rol de "bona esposa, mare sàvia", sinó que les feministes, com Raichô, van intentar dotar-lo d'un nou significat, que impliqués que la dona podria mantenir la funció de mare i esposa, però d'una manera més autònoma, podent formar part de manera activa i polititzada dins la societat com a ciutadana de ple dret. A partir dels anys 50, en què la dona va obtenir el dret a vot, aquesta pretensió feminista de principis del segle XX es va aconseguir, i malgrat que en l'actualitat no ha canviat significativament el rol de les dones com a mares i esposes, han aconseguit utilitzar-lo per tal de poder incidir de forma indirecta a la política a través de la organització associacionista no governamental.

Bibliografia

Bibliografia acadèmica

- Ehara, Yumiko (2000). «Feminism's growing pains». *Japan Quarterly*, vol. 47, núm. 3, p. 41-48.
- Eto, Mikiko (2008). «Vitalizing democracy at the grassroots: a contribution of post-war women's movements in Japan». *East Asia*, vol. 25, núm. 2, p. 115-143.
- Holdgrün, Phoebe, i Holthus, Barbara (2014). «Gender and political participation in post-3/11 Japan». *German Institute for Japanese Studies, Working Paper 14/3*
- Horimoto, Fumiko (1999). «Pioneers of the women's movements in Japan: Hiratsuka Raichô and Fukuda Hideko seen through journals, *Seitô* and *Sekai Fujin*». Tesis, University of Toronto.
- Kano, Ayako (2011) «Backlash, fight back, and backpedaling: responses to state feminism in contemporary Japan». *International Journal of Asian Studies*, vol. 8, núm. 1, p. 41-62.
- Khor, Diana (1999). «Organizing for change: women's grassroots activism in Japan». *Feminist Studies*, vol. 25, núm. 3, p. 633-661.
- LeBlanc, Robin (1999). *Bicycle cityzens. The political world of the Japanese housewife*. Berkeley: University of California Press.
- Lenz, Ilse (2003). «Globalization, Gender, and Work: Perspectives on Global Regulation». *The review of policy research*, vol. 20, núm. 1, p. 21-44.
- Lowy, Dina (2007). *The Japanese "New Woman". Images of Gender and Modernity*. New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press.
- Mackie, Vera (1998) «Dialogue, Distance and Difference: Feminism in Contemporary Japan». *Women's Studies International Forum*, vol. 21, núm. 6, p. 599-615.
- Mackie, Vera (2013). «Gender and Modernity in Japan's "Long Twentieth Century"». *Journal of Women's History*, vol. 25, núm. 3, p. 62-91.
- Manley, Brendan (2016). «Japan and Korea resolve 'comfort women' dispute». *Military History*, vol. 33, núm. 1, p. 10.
- Molony, Barbara (1986). «Japan's 1986 Equal Employment Opportunity Law and the Changing Discourse on Gender». *Signs*, vol. 20, núm. 2, p. 268-302.
- Molony, Barbara (2010). «Women's Rights, Feminism, and Suffragism in Japan, 1870-1925». *Pacific History Review*, vol. 69, num. 4, p. 639-661.

- Patessio, Mara (2006). «The creation of public spaces by women in the early Meiji period and the Tōkyū Fujin Kyūfūkai». *International Journal of Asian Studies*, vol. 3, num. 2, p. 155-182.
- Saito, Akemi (2006). *Mujeres japonesas entre el liberalismo y el totalitarismo (1868-1945)*. Málaga: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga.
- Ueno, Chizuko (1978). «The Position of Japanese Women Reconsidered». *Current Anthropology*, vol. 28, num. 4, p. S75-S84.
- Varela, Nuria (2005). *Feminismo para principiantes*. Barcelona: Ediciones B.
- Yamaguchi, Yoshiko (2011) “Educación moderna de las mujeres japonesas: una mirada retrospectiva y prospectiva”. *Foro de Educación*, núm. 13, (Ejemplar dedicado a: La hora de Oriente: desarrollo socioeconómico y educación en Asia / coord. por Javier Manuel Valle López), p. 37-52.
- Yasutake, Rumi (2009). «the first wave of international women’s movements from a Japanese perspective: Western outreach and Japanese women activists during the interwar years». *Women’s Studies International Forum*, vol. 32, num. 1, p. 13-20.

Recursos electrònics

- Tomorrow Girls Troop (2016). *Girl Power Parade in Omotesando, Tokyo* <<http://tomorrowgirlstroop.com/post/139929148833/girls-power-parade-in-omotesando-tokyo>> [Consulta: 7 abril 2016]
- United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (2000-2009). *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* <<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>> [Consulta: 12 maig 2016]